

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FORENING & MUSEUM

Nr. 1 2011

MUSEERNE UDSULTES

Ved det kommunale budgetforlig i oktober sidste år slap museumsvæsenet nogenlunde uskadt, trods store besparelser på de fleste øvrige poster. Men en række uforudsete regnefejl og forkerte posteringer har betydet, at den kommunale økonomi siden er blevet forringet med mere end 200 millioner kroner, og det har ført til en genåbning af budgettet og nye store sparekrav. Og i denne omgang slipper museerne ikke, men må forventeligt skulle spare 1.5 millioner kroner allerede i år.

Det er en katastrofe på et budget, der igennem en lang årrække har været nedbragt til det allernæst nødtørftige. Konsekvenserne er endnu ikke overskuelige. Der kan blive tale om personalereduktioner, men der kan også tænkes andre former for indgreb. Blandt andet har der igennem nogle måneder været forlydender om, at én af etagerne i Skibsklarerergården skal udlejes til anden side - med det resultat, at dette enestående museum for Sundtoldstiden bliver skamferet og i realiteten må ophøre som museum i den form, der har været tiltænkt fra starten - og som har fungeret til mange, mange hundrede gæsters tilfredshed. Det ser også ud til, at renoveringen af Marienlyst Slot bliver udskudt på ubestemt tid. I første omgang var det tanken at lade renoveringen ligge stille i et år, men nu lægger Økonomiudvalgets flertal op til, at der gives en bevilling til en »mølpose«, som slottet så kan henligge i på ubestemt tid.

Det bliver altså op ad bakke for det lokale museumsvesen i de kommende år. Og det værste er, at politikerne ikke synes at forstå den betydning, som museumsvesenet har i en by som Helsingør. Tværtimod sammenligner man pr. automatik og ukritisk med andre kommuner og konstaterer, at Helsingørs museumsvesen ligger i den pæne ende med hensyn til bevillinger. Men man glemmer at se på indholdet. Der er ikke mange andre byer i Kongeriget, der har en så levende lokalhistorie som Helsingør. Og heller ikke mange andre, der har et så alsidigt museumsvesen. Det koster selvfølgelig. Og i stedet for at satse på forudsigelige besparelser efter salami-metoden, skulle man i stedet se på, hvordan museumsvesenet kan løftes i samarbejde med turisterhvervet, så det bliver både et trækplaster for Helsingør Kommune og en kilde til indtægt for byen og dens erhvervsliv.

Bent Jørgensen

Forsidebilledet

Helsingør Kommunes park- og vejafdeling har i 2010 istandsat de gamle milepæle. 5 1/2 milepælen ved Rørtang afventer dog stadig færdiggørelsen af tunnelen og stien under Kongevejen. Fotografi: Carsten Nielsen 2010.

FORENING & MUSEUM

Lars Bjørn Madsen (ansv.)
Lone Hvass
Kenno Pedersen

Tryk: NoFo Print, Helsingør
Lay-out: Lars Bjørn Madsen 2010

Forening & Museum

er et medlemsblad for Helsingør Museumsforening og udkommer med 4 numre om året i marts, juni, september og december. Stof til bladet indsendes til (lbm64@helsingor.dk) eller pr. brev til Helsingør Bymuseum, Hestemøllestræde 1, 3000 Helsingør, tlf: 4928 1800.

Nye medlemmer

kan indmelde sig ved henvendelse til administrationen på Helsingør Bymuseum (Mai Larsen-Jensen)

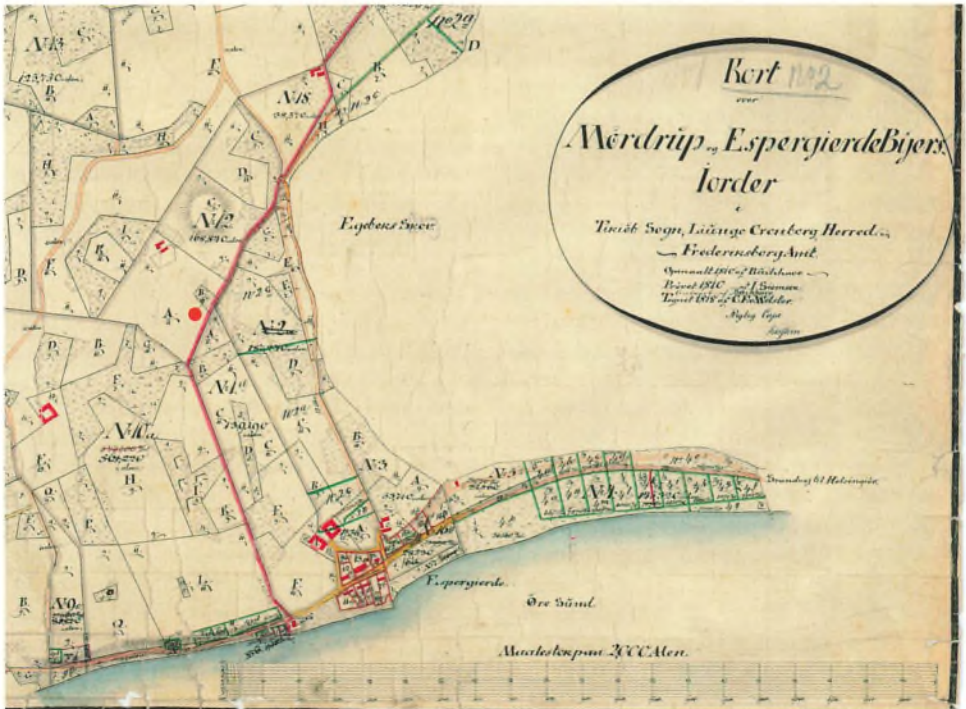
Lidt om beboerne i Villa Bakkehus

af Kjeld Damgaard

Som lokalhistoriker og volontør ved Helsingør Kommunes Museer får jeg tit forespørgsler på ejendommens historie. I nogle tilfælde er det muligt at hjælpe ved hjælp af allerede indsamlet dokumentation, andre gange henvises ejeren til selv at foretage de ofte temmelig tidskrævende undersøgelser, der skal til. Her er dog et eksempel på et svar til de nuværende ejere af villaen på Lindevej 5 A pr. Espergærde.

Ejendommen (markeret med rød prik på matrikelkortet herunder) er beliggende på Mørdrup bys marker - og hører således ik-

ke til Espergærde, selvom ejendomsmæglerne elsker at kalde dette område for »det gamle Espergærde«. Espergærde fiskerleje var et meget lille område, der i store træk afgrænses af Strandvangsvej og Toftvej mod syd, af Jernbane Allé og Ved Stationen mod vest og af Egebæksvang og Egebækken mod nord. Resten af bebyggelsen fra Kongevejen i vest til Øresund i øst hører til Mørdrup landsby - eller til Tibberup landsby for den dels vedkommende, der i store træk ligger syd for en linje fra Egevej og skråt ned til hjørnet af Gammel og Ny Strandvej.

Indtil 1896 blev det areal, hvor »Villa Bakkehus« ligger, drevet som landbrug, men det år overtog et konsortium ejendommen »Kollehaugehus«, som indtil da havde været et husmandssted (parcelliststed). Om Kollehaugehus (nuv. adresse: Jernbane Allé 16-18) vides ikke, om den oprindeligt lå i selve Mørdrup landsby - eller om husmandsstedet blev oprettet i forbindelse med udskiftningen af Mørdrup Landsby. Desværre er udskiftningsforretningen for Mørdrup landsby ikke bevaret, så en nærmere undersøgelse heraf er besværlig. Sikkert er det imidlertid, at ejendommen i 1806 blev købt til selveje - og forblev som landbrugsejendom indtil 1896. På det tidspunkt var en stor del af ejendommen imidlertid blev eksproprieret til den nye bane mellem Klampenborg og Helsingør (Kystbanen), og konsortiet har derfor tænkt at kunne udstykke området til villaer. Hvis de havde tænkt, at de ville blive lette at sælge fordi de kom til at ligge tæt ved en station, så må de i første om-

Villa Bakkehus som den ser ud i dag. Fotografi: Kjeld Damgaard, februar 2011.

gang være blevet skuffede. DSB ønskede nemlig ikke at anlægge en station her - og var i øvrigt længe i tvivl om, hvorvidt den skulle ligge i Tibberup - hvis der overhovedet skulle være en.

Kystbanen blev indviet i august 1897, men først året efter kom der en holdeplads - i øvrigt delvist betalt af beboerne selv. Først omkring 1902 blev der bygget en rigtig station - og netop på det tidspunkt lykkedes det at få solgt grunden, der havde fået matrikelnummeret 12 g. Sælgerne var de to tilbageværende konsortiemedlemmer, Victor Mertins og Christian Nimb. Om Victor Mertins vides, at han var tømrermester og meget aktiv som bygmester både i København og i Espergærde-området. Christian Nimb var murermester. De solgte til tømrermester Niels Olsen, som byggede huset

i løbet af 1902. I oktober stod det færdigt og blev forsikret for i alt 13.045 kr.

Noget tyder på, at Niels Olsen (f. 1844) og hans hustru Marie (f. 1846) selv boede på Stokholmsvej, så måske har de udlejet Bakkehus til sommerbeboere eller andre. Imidlertid må det være gået skidt for Niels Olsen. I al fald måtte han i 1909 afhænde ejendommen, efter at fogeden havde gjort udlæg i ejendommen. Ved den efterfølgende tvangsauktion blev Nicolai Neiiendam ejer af Villa Bakkehus. Han havde i 1895 (uden for ægteskab) fået en søn, Michael - først i 1897 blev han gift med skuespillerinden Jonna Collin. Nicolai Neiiendam (1864-1943) var skuespiller og sceneinstruktør ved Det kgl. Teater og boede egentlig på Hauchsvej 6 i København. Bakkehus blev derfor alene anvendt som sommerbolig - i øvrigt ligesom langt de fleste andre nybyggede villaer i området på den tid. Det er ganske morsomt at tænke sig, at skuespiller Nicolai Neiiendams søn, Michael (f. 1895, d. 1962) altså har tilbragt en del af sin ungdom i Espergærde. Måske var det derfor, at han senere (i 1923) - efter at være blev uddannet dr. theol., kom tilbage til området og blev ansat som res. kapellan ved Egebæksvang Kirke. Senere blev han sognepræst samme sted, men allerede i 1930 kom han til

Garnisons Kirke i

Skuespillerinden Jonna Neiiendam, hvis fulde pigenavn var Ebba Kaja Jonna Collin, var moder til skuespilleren Tavs Neiiendam (1898-1986).

Skuespiller Nicolai Neiiendam debuterede i 1893 og fortsatte næsten uafbrudt til 1930 som skuespiller ved Det kgl. Teater. Fra 1915 arbejdede han tillige som sceneinstruktør. Han medvirkede kun i få film, nævnes kan dog Jakob Knudsen-dramaet »Den gamle Præst« fra 1939.

København og i 1934 blev han udnævnt til kgl. konfessionarius og provst.

I 1916 købte Hugo Nicolai Brammer Bakkehus. Han var grosserer og havde også sin bopæl i København. Han var født i 1875 i Aabenraa og var gift med Helene Augusta Andrea, f. 1879 i Odense. Parret brugte også kun Bakkehus som sommerbolig - i al fald i de første år. Deres faste bopæl var i mange år Jernbanegade 6, hvor Hugo Brammer også havde sin store engros-virksomhed. Han var grosserer i modevarer, såsom silkestoffer, foerestoffer, blomster, sjer og hatte. Firmaet flyttede senere til Grundtvigsgade 9-13, men havde desuden lager i Frihavnen.

I telefonbogen for 1934 ses en beboer i Bakkehus ved navn Hans Thiels Wede-

ge. Han var bogtrykker og ejede ikke ejendommen. Han må derfor have lejet sig ind - sandsynligvis fordi familien Brammer ikke anvendte huset i denne periode. Hugo Brammer døde nemlig i 1933, og derefter overtog enken, Helene A. Brammer ejendommen. Hun solgte i 1943 til grosserer Carl Gustaf Lerche Petersen.

I den første vejviser for Tikøb Kommune fra 1950 står ejeren af ejendommen til at hedde Ole Helms. Han ejede ”Grangaarden” på Rørtang Overdrev, men det må være en fejl. I tingbogen er der på intet tidspunkt en sådan ejer. Tværtimod var huset i slutningen af 1949 blev solgt til statsskovfoged Hans Mogens Skovgaard Jeppesen (f. 1880, d. 1953), der netop gik på pension i 1950. Han havde indtil 1935 havde

været skovfoged i Danstrup og fra 1935 til 1950 skovfoged i Nyruphus ved Rørtang - og skulle selvfølgelig have en ny bolig efter i mange år at have boet i tjenesteboliger. Efter hans død overtog enken Bodil Marie Evin Olga Jeppesen f. Engedahl. Det var i øvrigt Skovgaard Jeppesens andet ægteskab - hans første hustru, Valborg f. Møller døde i 1933.

I 1993 overtog firmaet ”Ipsen Arkitekter ApS” ejendommen - og her boede arkitekt Hanne Ipsen, der i perioden fra 1989 til 2005 var medlem af Helsingør Byråd - først for de konservative senere for Venstre. Hun ændrede senere navn til Hanne von Bülow. Fra 2007 har ejerne af Villa Bakkehus været Anne Wille og Johan Andersen.

På øresundstoldens tid

Den daglige leder af Museet Skibsklarerergaarden, Hans Henrik Landsvig, fandt for nylig en side fra Illustreret Familiejournal med den herunder viste tegning. Den er lavet i 1932 i anledning af 75-året for øresundstoldens ophævelse i 1857 og kan passende få en plads her i bladet i anledning af de voldsomme havnændringer i forbindelse med Kulturværftet, restaureringen af Kronborgs udenværker og det kommende nye Handels- og Søfartsmuseum. Tegningen viser, hvordan havnen har set ud i sundtoldstiden og er baseret på S.H. Petersens kobberstik fra 1830'erne af havnen set fra den søndre side. Her har tegneren beriget forlægget med masser af mennesker, der giver et indtryk af det liv, der daglig udfoldede sig i og omkring havnen. I baggrunden ses Strandgades to fine palæer, nr. 93 og 95, og på den anden side af Sophie Brahesgade ligger det fornemme Øresunds Toldkammer, der beklageligvis blev revet ned i 1859 i forbindelse med en længe ønsket udvidelse af havnen.

MED DILIGENCEN FRA HELSINGØR TIL KØBENHAVN

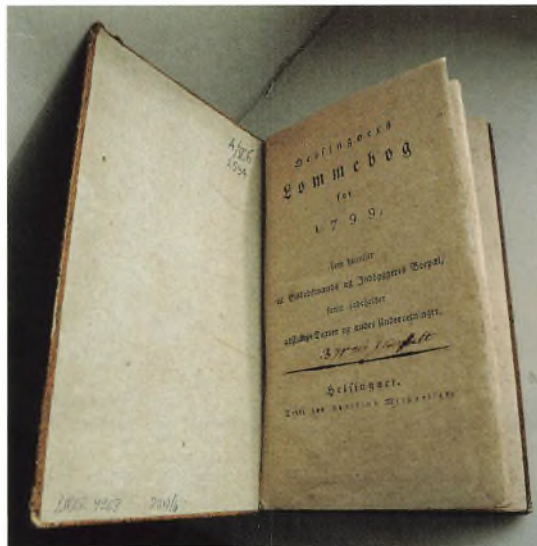
af Lars Bjørn Madsen

Helsingør er desværre ikke som København beriget med vejvisere i ubrudt række tilbage til det 18. århundrede. I 1799 fandt bogtrykkeren Christian Michaelsen ganske vist på at udgive en vejviser for Helsingør, men den blev aldrig fortsat, som intentionen ellers var.

»Helsingørs Lommebog for 1799, som henviser til Embedsmænds og Indbyggeres Boepæl, samt indeholder adskillige Taxter og andre Underretninger«, var den ikke just enkle betegnelse for vejviseren, der i sagens natur er en værdifuld kilde til Helsingørs historie.

Den følgende tekst er en afskrift af vejviserens afsnit »om den imellem Helsingør og Kiøbenhavn tvende Gange ugentlig gaaende Deligence«, der giver en god fornemmelse af, hvordan dagligdagen var for helsingørannerne, når de skulle forlade byen for et besøg i hovedstaden. Det var en lang tur med begrænsede pladser, og det var en dyr fornøjelse.

Siden 1777 havde der været en daglig agende post mellem Helsingør og København, men efter anlæg af de nye Kongeveje blev forbindelsen via Hørsholm og Lyngby betydeligt bedre. Den dårlige og ofte tilsandede strandvej var nemlig ikke egnet til befordring af passagerer i køretøjer. I 1798 indsattes den første diligence på Konge-

vejsruten, i øvrigt landets første, og det er den, der omtales i det følgende. Diligencen blev en så stor succes, at den var slidt op efter 7 år på Kongevejene og blev erstattet af en karet med »9 lukkede og 4 aabne Pladser«. Og så giver vi ordet til Christian Michaelsen:

1. Deligencen gaaer fra Helsingør Mandag og Torsdag, og fra Kiøbenhavn Søndag og Onsdag, kl. 9 om Morgenen. Deri kan rummes 10 Personer.

2. Aftenen forud, fra Kl. 6 til 8, og om Morgenen en Time før Postens Afgang kan man lade sig antegne paa Postkontorerne, naar man vil reise til Kiøbenhavn eller Helsingør; men vil man ikkun til Mellemstederne Hirschholm eller Lyngby, da mælder man sig først efter Kl. 7 om Aftenen eller om Morgenen, og da vil det komme an paa om der er Plads endnu

Om Dagsposten imellem Kiøbenhavn og Helsingøer.

Den gaaer fra Kiøbenhavn hver Mandag, Tirsdag, Torisdag, Fredag og Løvedag, og fra Helsingøer hver Tirsdag, Onsdag, Fredag, Løvedag og Søndag om Morgenen Kl. 9.

Passagerer betale i Fragt fra Helsingøer til Kiøbenhavn 5 Rdl.; til Hirschholm 3 Rdl.; og til Lyngbye 4 Rdl.; i Indskrivningspenge 4 Sk.; for Beviset 4 Sk. Enhver kan føre frit med, Gods af 50 Pds. Vægt; men hvad der er over, betales efter nedenstaaende Tært. Vostkarlen gives i Drikkepenge til Kiøbenhavn 8 Sk., til Hirschholm 4 Sk., til Lyngbye 6 Sk.

Hvo som vil reise med denne Post, melder sig Afseeren forud, vel ogsaa samme Dags Morgenen, om Pladserne ikke allerede ere optagne.

For det som sendes med denne Post betales:

Frugt Gods		tykke Sager	
til 2 Pds. 6 Sk.		og Viktualier.	
3 — 8 —		til 2 Pds. 6 Sk.	
4 — 10 —		3 — 8 —	
5 — 12 —	fra 3: 10 — 20 —	over 10 — 1 1/2	
6 — 14 —	pr. Pds. med 1/2 Afslag.		

tilovers.

3. Passagerer som direkte fra Kiøbenhavn eller Helsingøer ere ankomne, have Fortrinnet frem for andre at blive befordrede med samme tilbage, naar de strax ved Ankomsten lade dem dertil antegne.

4. Sæderne i Vognen ere numererede, og kunne de Reisende efter den Orden som de have meldt sig, vælge Plads Ifølge det af Postkontoret paa Udrædelsesbeviset anførte No.

5. Enhver Reisende kan medtage Reisetøj til 25 Pds. Vægt, dog ikke i Kufferter eller Kasser, men i Mantelsække, Pudehynder, Bylter eller deslige. Ved foranførte Vægt forstaaes alene Reise- og Gangklæder, men ikke Varer eller andre Sager, som en Reisende ellers vil føre med sig for at spare Fragten.

6. I Vognen maa ingen Tobak røges; og om Rullegardinerne enten alle eller nogle skulle optrækkes eller nedhænge, afgjøre Passagererne imellem sig selv ved fleste Stemmer.

7. Fragten betales ved Integnelsen med 1 Rdlr. 32 Sk. imellem Helsingøer og Kiøbenhavn, 64 Sk. imellem Helsingøer og Hirschholm eller Hirschholm og Kiøbenhavn, 32 Sk. imellem Lyngbye eller Kiøbenhavn eller imellem Hirschholm og Lyngbye, og 1 Rdlr. imellem Helsingøer og Lyngbye. og desuden 4 Sk. i Indskrivningspenge og 4 Sk. for Beviset. I Drikkepenge betales til Postillionen imellem Helsingøer og Kiøbenhavn eller Lyngbye 8 Sk., imellem Helsingøer og Hirschholm, og imellem Hirschholm og Kiøbenhavn 6 Sk., og imellem Hirschholm og Lyngbye eller Lyngbye og Kiøbenhavn 4. Sk. For Børn, ikke over et Par Aar gamle, og som holdes paa Beløbet, betales intet; men for Børn som ere ældre, indtil omtrent 10 Aar, betales halv Fragt og halv Indskrivnings- og Attestpenge; dog maae der altid følge en ældre Person med dem.

8. Da den daglige Helsingøers-Post ikke afgaaer paa de Dage som Deligensen afgaaer, blive løse Breve, Pengebreve og smaae Pakker paa disse Dage befordrede med Deligensen for den sædvanlige Porto eller fragt; men store Pakker, Fustasier,

Kufferter, Kasser o.s.m. maae ligge over til næste Dag, med mindre saa meget indleveres, at en Bivogn kan antages uden Postkassens Tab.

9. I øvrigt forholdes i Henseende til den helsingørske Post, paa de Dage Deligheden afgaaer, aldeles i Overensstemmelse med de for den daglige Post ved Pl. af 15de og 19de Sept. 1779 fastsatte Bestemmelser.

Om Dagsposten imellem Kiøbenhavn og Helsingør

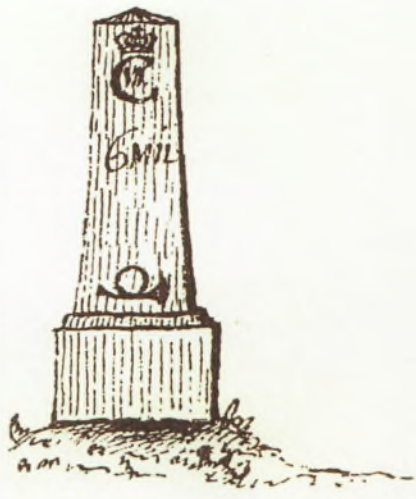
Den gaaer fra Kiøbenhavn hver Mandag, Tirsdag, Torsdag, Fredag og Løverdage, og fra Helsingør hver Tirsdag, Onsdag, Fredag, Løverdage og Søndag om Morgenen Kl. 9.

Passagerer betale i Fragt fra Helsingør til

Dette prægtige maleri af Kongevejen over Geels Bakke mellem Virum og Holte er malet af Andreas Juuel i midten af 1800-årene. Man fornemmer den brede Kongevej, der har været ganske bekvem at færdes på i forhold til den ganske vist mere direkte Strandvej. Geels Bakke været lidt af en prøvelse for diligencen, da den er ret lang, om end ikke så stejl. På den anden side af bakken, nærmere Virum, viste en (stadig eksisterende og nu smukt restaureret) helmilepæl med Frederik den Femtes kronede monogram, at der nu kun var 2 mil tilbage af turen til København. Vognene på billedet har ikke meget med den store postdiligence at gøre, men er bøndernes mere ydmyge kærre.

Det er en af Kongevejens bomme (Røjels Bom) med bomhuset (til højre), man ser på billedet. Denne vejafgift var selvsagt ikke populær, og den blev da også afskaffet i 1854. I forgrunden ses stenlisten under Kongevejen, der sikrer forbindelsen mellem Vejlesø og Søllerød Sø. Privateje.

*På sin vej fra Helsingør ud ad Kongevejen, la-
vede Thor Odenocrants en skitse af seksmilepæ-
len, der stod omtrent, hvor Stubbedamsvej i dag
rammer Kongevejen. Den nu forsvundne mile-
pæl af norsk marmor, der var meget højere end
tegningen viser, er omtalt nærmere i Forening
& Museum 2/2010. Ærgerligt at den tegnelade
jurist ikke forsøgte at skildre diligencens færd.*

Kjøbenhavn 5 Mk.; til Hirschholm 3 Mk.;
og til Lyngbye 4 Mk.; i Indskrivnings-
penge 4 Sk.; for Beviset 4 Sk. Enhver kan
føre frit med, Gods af 50 Pds. Vægt; men
hvad der er over, betales efter nedenstaa-
ende Taxt [ikke afskrevet her, men ses
på fotografiet side 8]. Postkarlen gives
i Drikkepenge til Kjøbenhavn 8 Sk., til
Hirschholm 4 Sk., til Lyngbye 6 Sk.
Hvo som vil reise med denne Post, mæl-
der sig Aftenen forud, vel ogsaa samme
Dags Morgen, om Pladserne ikke allerede
ere optagne.

Svenskeren Thor August Odenocrants
gjorde en rejse i Nordsjælland i sommeren
1806, og han benyttede sig ogsaa af dili-
gencen, men kun til fragt af hans kuffert!
Her følger hans beretning om afrejsen fra
Helsingør ad Kongevejen:

»Den 1. august fredag klokken 9 om mor-
genen havde jeg allerede fået min store
kuffert afsted med den ordinære postvogn
formedelst 1 rigsdaler mod kvittering
af postmesteren. Selv vandrede jeg til
fods med en liden kuffert som Peterson
[hans tjener] bar som en paraply. Landets
yndigheder, som fortiente at sees nøie,
og de afveje, jeg agtede at gøre fra den
store brede Kongevej, gjorde at jeg ikke
benyttede de sædvanlige midler for fra
Helsingør at komme til Kjøbenhavn, enten
med den agende post eller med den nylig
indførte postdiligence. Den første afgaer
hver formiddag klokken 9 til Kjøbenhavn
og medfører en rejsende med 50 pund
rejsetøj for 5 mark, fra Kjøbenhavn til
Hørsholm for 3 mark og fra Kjøbenhavn

til Lyngby for 1 mark. Den sidste går
onsdage og søndage fra Kjøbenhavn og
til Helsingør og kører altid den følgende
dag tilbage. For en god plads, der betaler
den rejsende til Helsingør 1 rigsdaler og 2
mark, og til Hørsholm 4 mark.

Efter den kongelige forordning af 1804
betales for hver hest for en såkaldt Hol-
stenssk stolvogn 2 mark for hver mil, om
man rejser med ekstrapost, men om det
er en lille vogn, 1 mark og 12 skilling
pr. mil. Fragt-, mil- og bompenge beta-
ler den rejsende forud. Ekstrapostheste
skulle være færdige en halv time efter de
er bestilte og må vente en time; derefter
betales ventepenge, 1 mark for hvert par
hver halve time. Hvis postkusken har
ventet to timer forgæves med sit par, må
han køre hjem og have ret til 4 mark af
den rejsende, med mindre opholdet skyl-
des postmesteren. Derefter må man ved
ankomsten betale dobbelte bestillingspen-
ge, foderløn og drikkepenge for en mil.
Den lovlige last, som må lægges på en
holsternervogn med to ekstrapostheste, vin-
ter og sommer, er 800 pund. På en mindre
postvogn 700 pund, hvilket ogsaa gælder,
hvis den rejsende fører sin egen vogn med

sig. En voksen person med rejsekuffert regnes for 150 pund, og en person under 15 år for 75 pund. Børn under 3 år regnes ikke. En calesche: 100 pund.

Fire personer i en firesædet vogn må tage 4, men når flere rejse sammen, 6 heste. I en tosædet age to eller tre heste.

På chausséerne [Kongevejene ex.] rejser man vinter og sommer én mil på én time, men på de mindre veje ikke mere end én mil på en halv time, især ved vintertid.

Tiden at holde og hvile hestene er bestemt til et kvarter, hvis rejsen er 3-4 mil, en

halv time om rejsen går op til 6 mil og en time om den går derudover. Dersom man tager nogle afveje fra landevejen, må foderløn og frit vivre for kusk og heste betales; dog må ingen postkusk køre forbi næste station. Tilbage rejsen betales med totrediedele af ovennævnte takst.

På landet er postkusken skyldig at vente 24 timer på den rejsende, som imens må sørge for kost og logi for kusk og heste. Kuskene skal være behjælpelige med ud- og indpakning. Ryge tobak må postkusken ikke«.

INDSKYDNINGSBANEN I HELLEBÆK SKOV

Af Erik Trolle. Foto: Flemming Holm

Kronborg Geværfabrik havde fra omkring 1840 til lukningen i 1870 en indskydningsbane som lå ved Roevej i Hellebæk Skov ved den gamle skovfogedbolig »Gammel Skovhus«. Ikke mange har kunnet finde pladsen, men det har »Selskabet til Anes Hus Bevarelse« rådet bod for.

Sammen med tre soldater (billedet t.h.) hjemvendt fra 3-års krigen 1848-1850, vandrede omkring 40 begejstrede medlemmer afsyn-

gende »Dengang jeg drog afsted« fra Anes Hus op til den gamle indskydningsbane. Her fortalte soldaterne lidt om krigen, de anvendte geværer og indskydningen. Derefter var der indskydning (dog med løst krudt) og endelig afsløredes et lille skilt med angivelse af banen.

Det har ikke været muligt at finde banen på gamle kort, så måske har man betragtet stedet som en militær hemmelighed. Hellebæk-Aalsgaard Egshistoriske Forenings tidligere, nu afdøde formand, Otto Westengaard-Hildinge havde via overleveringer fundet frem til stedet. At det er det rette sted, bevises ved, at der er fundet en del kugler i skovskrænten. Disse kan iøvrigt ses på Hammermøllen. De tre soldater, der deltog i genindvielsen af banen, har i løbet af sommeren 2010 fundet yderligere afskudte kugler i skrænten.

Schimmelmann havde i sin tid en badevogn ved Øresund. Den blev, når der blev indskudt, kørt op til indskydningsbanen, så geværfabrikken havde et sted, hvor krudtet kunne holdes tørt.

Med markeringen af den gamle indskydningsbane, har egnen ved Hellebæk fået endnu et kulturminde. Og endnu et minde kan være på vej til egnen, idet »Selskabet til Anes Hus Bevarelse« vil forsøge at få genrejst korset på øen i Bondedammen. Det stod i sin tid bag gravstenen for Verner Schimmelmann.

Ferske fisk på kongens bord

af Lone Hvass

I 1570'erne påbegyndte Frederik 2. sit store kultiveringsarbejde af landskabet omkring Krogen, hvor der skulle indføres vand i lukkede ledninger til slottet og til byen. Hellebækken blev opstemmet og reguleret for at føre vand til Kongens Mølle. Det var et projekt, der vil blive fortalt grundigt om i den kommende bog om »Kong Christian 4. som kanonstøber« der udgives af Helsingør Bymuseum som årbog for Frederiksborg Amts Historiske Samfund og Hellebæk Aalsgaard Egnshistoriske Forening. En sidegevinst ved de mange tusinde regnskabsark var det kongelige fiskeri i 1500 og 1600-årene. Her kommer en lille bid af en sand fiskehistorie.

De store gravearbejder til dæmninger og render i søer omkring Hellebæk og Helsingør, blev foruden vandkraft udnyttet til ferskvandsfiskeriet, dvs. til karpe- og karudsedamme. Udgifterne til gravearbejdet og vedligeholdelse af grøfter og dæmnin-ger, betaling af fisk og aflønninger af de kongelige fiskere noteres i Øresundtoldens regnskabs udgifter og cancelliets brev-bøger; desuden også i lensregnskaberne og rentemesterregnskaberne.

Ferskvandsfiskeriet i de kongelige len, København, Frederiksborg samt Kronborg, var omkring 1600 under tilsyn af den kongelige fiskemester, der også havde forskellige titler som graver og digemes-ter. Gedder og laks havde hørt til de mest foretrukne ferskvandsfisk i middelalderen. Men i begyndelsen af 1500-årene, blev

der også fisket karper, sandart, karusser, ørred og brasen. Især fra sidste halvdel af 1500-årene blev der fisket i de kongelige damme og søer i Nordsjælland og sam-men med laks og ål fiskede man dem helt op til 1700'årene. Alle fiskearterne hørte til herreretterne i de kongelige menuer. Mærkeligt at tænke på at den store res-source, som de ferske vande i Danmark byder på i dag, aldrig udnyttes til andet end lejlighedsvis lystfiskeri.

I 1629 fik kongens fiskemester besked på at fange følgende fisk til »kongens hofholdning, hvor som helst den holdes på Sjælland«, nemlig »gode herrefisk [dvs. karper, brasen og gedder] til 78 retter til de tafler, som bespises af herrekøkkenet, endvidere flirer, skaller, og anden gemen fisk til 68 retter til de borde, der bespises af ridderkøkkenet [Flirrer findes i dag blandt andet i Esrum sø og Arresø]« Fiskemesteren på Kronborg (det er Niels Olufsen, der bor og forpagter ladegården Hørsholm) skulle i 1641 lade hr. Hendrik Hvitfeldt på Landskrone mod betaling få 40 karper, 40 brasen og 40 gedder. Fem år senere skal samme fiskemester på anfor-dring af kongen betale kancellisekretær Frederik Below for 16 retter fisk enten af brasen karper eller karudser. Alle kongens søer har vel været leveringsdygtige i brasen, mens karperne og karudserne hørte til i fiskedammene.

Mulighederne for ferskvandsfiskeri og dambrug var i 1500-årene forøget ved opstemninger til de store vandmøller, som blev bygget i forbindelse med slottene og

herregårdene. I 1558 fik Frederik 2. Faurholm i mageskifte af Peder Oxe, som på grund af uorden i lensregnskaberne måtte flygte til Tyskland, hvorved hans godser blev inddraget. To år efter blev alle husene på Faurholm nedtaget undtagen ladegården, og nogle år efter var der karpeavl ved gården. Det menes at være Peder Oxe selv der i 1566 forbedrer avlen ved at hjemføre gode stamfisk fra Frankrig, hvor han ved det lothringske hof havde lært avlen at kende. Oxe anlagde derefter flere af de karpedamme ved Gisselfeld samt Løgmose, som i øvrigt blev drevet til langt op i 1900-årene.

Karpeavl blev en modesag, og der var karpedamme ved mange herregårde i 1500 og 1600-årene, men særligt på de kongelige godser i Nordsjælland. I 1583 blev der også gravet karpedamme og diger ved Frederiksborg, og kongen befalede tolderen og toldskriverne i Helsingør at betale Alexius Graver og hans folk for deres arbejde.

I Teglstup Hegn har vi navne, der tilsyneladende skelner mellem søer og damme, og deraf skulle man så tro at dammene var de kunstigt udgravede, holdt med diger og rander af digemesteren /fiskemesteren og graveren, og søer de naturlige. Men så indlysende er det desværre ikke. Bøgeholm Sø, nævnes eksempelvis i fiskemesterens kortskitse fra 1682 som karpedam, men først blev optaget til karpedam efter at den havde stået tør, gruset og derpå rensset. Der holdes 6.000 karper og gode tal karudser, som bliver skiftet hvert tredje eller fjerde år. Karpedamme var der i Wadsmose, anlagt i 1687, dernæst i Nydam – som er afløb fra Hvideløkkedam, og endelig var der Rosdam der optager yngel. K.C. Rockstroh som indgående beskrev

damfiskeriet i 1913 i Nordsjælland (FAHS) fortæller at karper og karudser ikke skulle fodres, men spørgsmålet er så hvad den af kongen flere gange bestilte »fuglespise« i sundet skal bruges til. Ældre beskrivelser fra 1700- og 1800 årene fortæller at karperne hovedsagligt lever af planteføde, men senere erfarer man at de desuden lever af orme, krebsdyr, insekter, snegle, mindre muslinger, og stivelsesholdige frø (fuglespise); derimod ikke friske plantedele.

I 1588 køber kongen fiskeredskaber i Rostock for 267 daler, og året efter fiskeredskab og fuglefrø for 299 daler. Tolderne i Helsingør skulle skaffe fiskemesteren så mange fiskeredskaber og så megen fuglespise, som han havde brug for i 1597, og føre det til udgift i deres regnskab. To år efter var der igen brev til tolderne i Helsingør, om ved første lejlighed at skaffe fiskemester Joachim von der Lip de fiskeredskaber og den fuglespise, som kongen har befalet ham at bestille hos dem efter hoslagte seddel, og føre de penge, som de betaler derfor, til udgift i deres regnskab. I 1600 og 1601 gentages beskeden til tolderne i Helsingør om fiskegarn, fiskeredskaber og fuglespise til fiskemesteren, og andet tilbehør til kongens fiskemester.

Fiskemestrene havde tilsyneladende forskellige boliger. På et tidspunkt opholdt han sig på ladegården Hørsholm som han havde forpagtet, mens fiskerne, der hjalp ham, boede i mindre huse i nærheden af søerne. Et fiskerhus var bolig for 4-5 fiskere, der sammen med fiskemesteren passede kongens fiskeri. I 1636 lå et Kongelig Majestæts fiskehus ved landevejen til København udenfor Helsingør. Et hus ved Kobberdammen hedder den dag i dag fiskerhuset (Bøssemagergade 75). Hans Schreiter boede indtil sin død lige udenfor Helsingør ved Lundehaven, hvor der i øvrigt også var karpedam. Hans Skreiter fik bestillingen som fiskemester 7. marts 1615. Han har ellers været en

kontroversiel person der boede på Lappen, hvor han var tiltalt for gæld og andet (jordskyld) men ikke ville møde i retten for borgmestre og råd når han lovlig blev stævnet. Han mente åbenbart, at han havde særlige rettigheder, netop fordi han boede på Lappen og ikke inde i byen. Men fiskeriet får han, trods kontroverserne med årlig løn på endog 120 Rdl. som udbetales af toldboden.

Fiskemesteren på Kronborg skulle sørge for at der blev fisket i følgende søer og damme i Kronborg len (til kongens brug): Arresø, Esrum Sø, Kjeldsø, Søborg Sø, Langsø ved Søborg Sø, Sjælsø, Istedrød Sø, Nybo Sø, Aggersø, Suder Sø, Sortesø og Langesø ved Gurre. Samt forestå fiskeriet i følgende damme: Stubbedam, Skierre mølledam, Tikøb dam og endnu tre damme ved Hørsholm og fire damme overfor Hammermøllen, ligeledes en dam ved vaskehuset og mølledammen ved Hellebæk.

Udover disse søer og damme på Kronborg len må lensmanden (selv) samme sted fiske og bruge til sit eget behov: Gurre sø, Siøholm Sø, Horneby Sø, Munkegaards Dam, Nyrup Dam, Clare Dam og Sitzele Dam (Sidsledam) og herud over fiske i Arresø.

To forordninger fra 1615 og 1621 for fiskeriet på København, Frederiksborg og Kronborg len lød: »Den fiskemester på Kronborg skal ansætte en fisker, og samme fisker skal have den løn og underholdning, ligesom de andre fiskere på Frederiksborg: han skal bruge den graver, som nu er på Kronborg, og lade lave ruser og andre fiskeredskaber, som han behøver at fiske med, og fiskeredskaber hos vore toldere i Helsingør, ligesom fiskemesteren på Frederiksborg.

Om vinteren skal begge fiskemestre (Frederiksborg og Kronborg) være om en vaad på Arresø, og de fisk de fanger skal de bytte med hverandre og besætte søer og damme med, som de kan have at spise for os om sommeren. dog efter hvilket sted vi

ligge (kongen vel) skal der tages fisk af, som der er behov for til hofholdningen, og siden skal der skiftes med de andre, vore lensmænd skal sørge for folk til at ise og drage, hver på sit len, og de skal drage hver for sit len enten med rustvogne, arbejdsvogne eller bøndervogne. alt efter hvad der er bedst.

Når der er nogen brist eller fejl på dammene, da skal vore lensmænd skaffe tømmer, deller eller andet, hvis det er nødvendigt, og en tømmermand, hvis det kan lade sig gøre; dog skal fiskemesteren betale den af fiskepengene, for de fisk som sælges og føre det til regnskabet. Såfremt at der går så stort brud på dammene, så fiskemesteren med graverne ikke alene kan udbedre det, da skal vor lensmand være forpligtet til at skaffe fiskemesteren bønder med vogne og andet, hvis ikke det kan udbedres anderledes. Ligeledes om sommeren, når fisken skal sættes, skal lensmanden på samme måde skaffe ham vogne, så mange som det er nødvendigt, til at sætte karper fra den ene dam til den anden dam

Om sommeren, når brasen leger, skal ingen komme på Arresø eller andre af vore søer for at fiske, hverken lensmanden eller vore fiskemestre. Om vinteren må de drage på søen efter fisk, som de kan fange, dog skal de kaste dem ud igen, alle de flirrer og unge brasen som de fanger. I forleningsbrevene til de kongelige lensmænd fra slutningen af 1500'årene kan man se, der ansættes folk til fiskeriet: en slotsfisker (1588), og en fisker til at passe ålekisten og fiske i de ferske søer (1598). I 1612 ansættes også en bundgarnsfisker (i sundet).

Bestillingen giver fiskemesteren en årlig løn på 100 Rdl. in specie, 20 kurantdaler månedlig til kostpenge, 2 sædvanlige hofklædninger og frit foder og mål på en hest, hvilket skal gives ham på Frederiksborg Slot osv.; det udregnes af rentemestrene. Undtagelsen er dog Hermand von der Decke, der i 1633 er foged på Kronborg

Slot, tillige til fiskemester i Kronborg len med en årlig løn på 120 Rdl.

Fiskemesteren skulle holde tømmerværk og grave på kongens damme, egeposter og bøgerender og holde fiskeredskaberne i stand. Han skulle sælge ferske fisk fra lenet på kronens vegne og gøre regnskab for de fisk, som har været fornødne til kongens daglige udspisning.

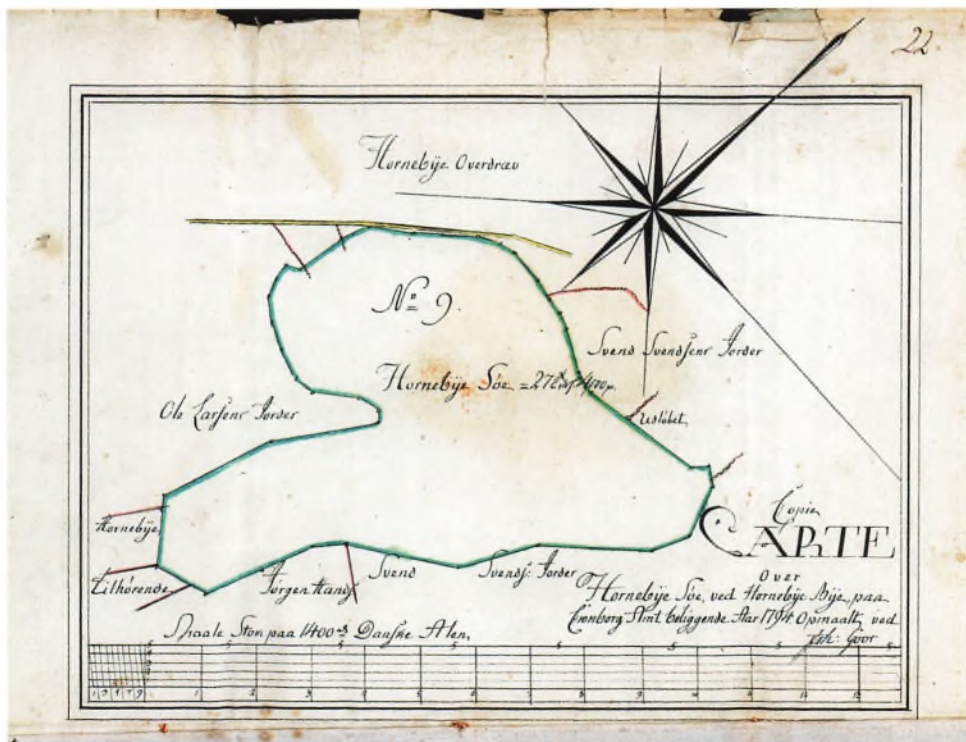
Hans skulle passe og pleje samt våge (hugge våger) over fiskeriet i lenet, lønne foruden selve fiskemesteren også fiskere, en husmand eller bonde, der boede ved et fiskevand.

Han skal (1621) holde øje med at ingen andre fisker i søerne. Med karperne, når de om sommeren er blevet flyttet, skal lensfolkene anskaffe vogn dertil, en i hvert et amt, så meget det vil kræve af nødtørft at flytte kaperne fra en dam til en anden dam.

I år 1700 blev fiskeriet i Hornbæk Sø overdraget til forpagteren Cai Hartmann, og i den derved afgivne kommissionsbetænkning beskrives søens fiskebestand således: »Horneby Søe i Tikiøb Sogn, mellem Horneby og Hornebek.....giver smaae Brasen, Aborre, Suder, Skalle og Løjer men ingen Gjedder. Skallerne, som fanges udi denne Søe, ere næsten alle Rudskaller; som er den bedste Art af ded Slags Fisk...«

Rentekammeret havde i 1795 besluttet, at i alt 7 af kronens søer - Munkesø, Brahes Dam, Horneby Sø, Tikøb Dam, Nyrup Sø og Langesø og damme i Tikøb Sogn - skulle sælges ved offentlig auktion. Desuden blev 7 andre søer solgt til de bønder og fiskere, der havde jorder op til disse, heriblandt Lille Gurre Sø. Nogle delvis udtørrede søer beholdt kronen derimod til græsning og skovplantning, mens andre søers fiskeri blev nedlagt, heriblandt Dyresø på Helsingørs overdrev og tre små damme ved Grønnehave nær Kronborg. Beslutningen blev stadfæstet ved kongelig resolution af 24. februar 1796.

Landinspektør Johannes Goos havde tegnet kort over alle de fiskesøer og -damme, som kronen afhændede efter kongelig resolution i 1796. Her ses kortet over Hornbæk Sø, eller Horneby Sø, som den retteligt kaldes af landmåleren.

Udsigt fra de gamle markjorder i 1935

I februar modtog museet arkivalierne fra Helsingørs gamle snedker- og tømrerforbund, der senest har haft til huse på Gurrevej 37, men nu flytter til Hillerød og integreres i Fagligt Fælles Forbund, også kaldet 3F. I forbundets lokaler i KTAS' gamle bygninger har der i mange år hængt det herover viste maleri, som heldigvis forbliver i forbundets eje, trygt varetaget af seniorklubben, hvis formand, Allan Dahl Eriksen, dog antyder, at maleriet kan ende på museet, hvis der en skønne dag ikke længere er basis for at beholde det.

Dette vidunderlige maleri er måske nok af ringe kunstnerisk værdi, men det har til gengæld en stor topografisk værdi, og det er det vigtigste, i hvert fald set med kulturhistorikerens øjne. Det er malet af Johannes Christensen Fuglebjerg i 1935 og skænket forbundet af snedker Charles Hedemann.

Maleriet viser udsigten fra en altan på hjørnet af Belvederevej og Gurrevej. Hjørnegrunden, der på det tidspunkt kun er bebygget med det viste hus (Gurrevej 21, senere 39), var i sin tid en del af Kronborg Ladegaards jorder, hvortil Spildepengedam, der lå længere nede ad Gurrevej nær kirkegården, hørte. I 1894 blev Spildepengedams jordtilliggende udstykket, og hjørnegrunden (matrikel nr. 1 n) blev i 1894 købt af brødrene Anders og Martin Jørgensen, der var arbejdsmænd. De byggede hurtigt et hus på grunden, som de kaldte »Idas Minde«, angivelig efter et af Martin Jørgensens børn. Det er det hvidpudsede hus, man ser omtrent midt i billedet. I dag er grunden for længst udstykket og bebygget med Jehovas Vidners, siden afhændede rigssal og en ejendom med lejeboliger (Belvederevej 50-52). Bag træerne ses noget, der ligner en stor græsplæne. Det er Gurrevej 37, hvor de bygninger, der nu ikke længere er domicil for Helsingørs snedkere og tømrere, blev opført for KTAS i 1954.